

Paczolay Péter¹

Ahol Machiavelli és Carl Schmitt élt

Cs. Kiss Lajosnak tisztelettel, barátsággal és hálával ajánlom az alábbi rövid írást, amely sajátos módon kapcsolja össze Carl Schmittet, akinek hazai recepciójában az ünnepeltnek kiemelkedő szerepe volt, és Machiavellit, akivel legtöbbet foglalkoztam eszmetörténeti munkásságomban.

Toscana

Niccolò Machiavelli 1469-ben született Firenzében, nemesi eredetű családban, amely számos vezető tisztségviselőt adott a városnak. Machiavelli ifjúsága Lorenzo il Magnifico „aranykorának” idejére esett, majd már felnőttként érte meg Savonarola kísérletét Firenze megreformálására. 1498-ban, öt nappal Savonarola máglyahalála után kinevezték a külügyekkel foglalkozó II. kancellária titkárának, nem sokkal később pedig az úgynevezett Tízek Tanácsának is titkára lett. A köztársaság 1512-ben bekövetkezett bukása után hivatalát elvesztette. A spanyol csapatok segítségével hatalomra került Medici-párt nemcsak megfosztotta hivatalától – bár reménykedett ennek ellenkezőjében –, hanem zaklatták, letartóztatták, majd egyfajta belső száműzetésbe kényszerítették. Nem hagyhatta el a firenzei területet, és 1000 aranyforint óvadékot is kellett adnia, amit nyilván barátai segítségével tudott csak fizetni – saját állítása szerint évi 90 forint jövedelme volt ekkor. Ez azonban csak a kezdete volt a bajoknak. Két jó családból származó fiatalember, Agostino di Pier Capponi és Pier Paolo Boscoli meg voltak győződve arról, hogy Firenze boldogulásának ára a Mediciek elűzése. Egyikük azonban óvatlanul elhagyott egy listát az összeesküvők nevével. Éjszaka hurcolták el a két fiatalembert, bebörtönözték és megkínozták, majd kivégezték őket. Ugyanezen a napon, 1513. február 18-án elfogták Machiavellit is, mert neve szerepelt az összeesküvők listáján. Ő azonban nem volt összeesküvő, a fiatalok csak reménykedtek abban, hogy hivatala elvesztése miatt számíthatnak rá. Sokkal

¹ Egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Politikológiai Tanszék. Kapcsolat: paczy56@gmail.com.

inkább azon mesterkedett, hogy a Mediciek bizalmába férközzön. A kínzásokat hősiiesen tűrte; igaz, nem is volt mit bevallania.² Hamarosan szabadulhatott, mert Giovanni de' Medici bíborost pápának választották, és amikor X. Leó néven trónra lépett, a firenzei ünneplésnek – pénzek szórása és hordók csapra verése mellett – része lett az általános amnesztia is. Még néhány napot a városban tölthetett, azután vidéki házába vonult vissza.

Ezzel megkezdődött Machiavelli életének az a szakasza, amit úgy határozott meg, mint *post res perditas*, miután minden elveszett...

Mindenekelőtt firenzei házából, amely mintegy 150 lépésnyire volt a Palazzo della Signoria épületétől az Arno folyó túlsó partján, vidéki „villájába” költözött.³ Az *Albergaccio* néven ismert háza *Sant'Andrea in Percussina* helységben volt, amely *San Casciano in Val di Pesa* községhez tartozott.

Machiavelli levelezése a visszavonulása után indult meg a Vettori fivérekkel, különösen Francescóval, aki Firenze szentszéki nagykövete volt Rómában. Reménye az volt, hogy segítenek neki a belső száműzetésből való kiszabadulásban és esetleg valamilyen állás elnyerésében. A jelek szerint erre Francescónak vagy nem volt módja, vagy nem akarta lejártni magát ilyen kéréssel, ezért a levelezés elakadt. Aztán egyszer csak, 1513. november 23-án Francesco Vettori újra írt Machiavellinek, és elmesélte, hogy milyen mozgalmas és haszontalan⁴ az élete Rómában mint nagyköveté.⁵ Machiavelli erre válaszként az alábbi, sokat idézett, különösen szép levélben bemutatta saját életét.⁶ Érdemes közelebbről megismerni e levéllel.⁷

„Nagyrabecsült Nagykövet! »De elnyerni az isteni kegyelmet / sosem késő, ebben bízom«. Mindezt azért írom, mert egy pillanatra úgy tűnt, hogy jöllehet el nem vesztetem irányomban tanúsított kegyelmét, de mintha megkopott volna, mivel jó ideje nem írt nekem. A legutóbbi, 23-án kelt levelétől azonban visszanyertem némiképp nyugodalmam, midőn igen nagy megelégedéssel láttam, mily szervezetten és nyugodtan

² Giuseppe Prezzolini: *Vita di Niccolò Machiavelli fiorentino*. Milano, Mondadori, 1927. 151–155.

³ A *villa* ekkoriban jelentette a földterületet, a házat, de a környező házakból álló kisebb települést is. Sebastian De Grazia: *Machiavelli in Hell*. Princeton (US-NJ), Princeton University Press, 1989. 245.

⁴ Roberto Ridolfi: *Vita di Niccolò Machiavelli*. Roma, Castelvechi, 2014 [1953]. 260.

⁵ E levelet saját fordításomban közöltem. Paczolay Péter: Machiavelli és Róma. In Juhász Krisztina (szerk.): *Az első 25 év. A szegedi Politológiai Tanszék jubileumi kötete*. Szeged, Iurispetus, 2018. 197–198.

⁶ Niccolò Machiavelli levele Francesco Vettorinak, Firenze, 1513. december 10. Tiszteletre méltó Francesco Vettorinak, Firenze szentszéki követének, az én pártfogómnak és jótevőmnak. Róma.

⁷ Annál is inkább, mert nemrég jelent meg Sztupkai Benjámin magyar fordításában. Niccolò Machiavelli: Niccolò Machiavelli levele Francesco Vettorinak. Firenze, 1513. december 10. Ford. Sztupkai Benjámin. *Különbség*, 12. (2012), 1. 35–39.

tölti be diplomáciai hivatalát, és bátorítom arra, hogy továbbra is így tegyen, mert ki hátra hagyja a maga nyugalma mások nyugalma érdekében, csak a maga nyugalmaától válik meg, a másokéiból viszont hála sem marad vissza. És mivelhogy Fortuna mindent meghozhat, Ön hagyni akarja, hadd tegye dolgát. Nyugton marad, nem fáradozik, hanem várja, hogy idővel az cselekedjék valamit az emberekért. Elég lesz akkor fáradoznia majd, jobban örködni a dolgok felett, nekem pedig elég lesz akkor elhagyni a vidéket, S mondani: »íme, itt vagyok«. De mert szeretném viszonzni kegyelmét, válaszolok Önnek, ugyanakkor nem tudok másról beszámolni, mint hogy milyen életet élek...”

Ezekben a kezdő sorokban tapintatosan jelzi, hogy tudomásul vette a sors akaratát, mármint hogy Vettori nem segített neki. Ezután bemutatja, hogy milyen az élet a vidéki tanyán:

„Vidéki házamba visszahúzódva élek (*Io mi sto in villa*), S mert legutóbbi ügyeim idáig következtek, az utóbbi időben – ha mindent egybevetek – nem töltöttem húsz napnál többet Firenzében. Mostanáig magamban vadászom rigóra. Még hajnal előtt felkeltem, szétkentem a lépet, aztán körbejártam a terepet hátamon egy köreg kalitkával: teljesen úgy festettem, mint Geta, mikor a kikötőből Amphitruon könyveivel megrakodva visszatért. Legalább kettő, legfeljebb hat rigót minden alkalommal fogtam így. Az egész szeptembert ezzel töltöttem. Azt követően azonban eme időtöltésem – bár milyen sajnálatra méltó és ellenszenves legyen is – nagy bánatomra elmaradt... S hogy milyen is most az életem, elmesélem rögvest. Reggelente napkeltekor ébredek, majd kimegyek az egyik erdőmbe, amelyet épp kivágtak, ahol úgy két órát eltöltök, hogy megtekintsem az elmúlt napi munka eredményét, és hogy a favágókkal eltöltsék némi időt, akik valamin mindig perlekednek és viszálykodnak vagy egymás között, vagy a szomszédjaikkal... Hátrahagyva az erdőt, egy forráshoz, majd a madárcsalitosba megyek. Mindig van könyv nálam, Dante, vagy Petrarca, vagy más, kisebb költők egyike, mint Tibullus, Ovidius és hasonlók. Olvasgatok szerelmi szenvedélyeikről, és szerelmeik eszembe idézik az enyémet, miközben jólesően elmerengek e gondolon. Aztán a vendéglő felé veszem az utam, beszélgetésbe elegyedik az éppen arra járókkal, érdeklődöm falujuk hírei felől. Sok érdekes dolgot megtudok, megismerem az emberek különféle ízléseit és különböző gondolatait. Mindeközben elérkezik az ebédidő, amikor a családommal együtt közösen elfogyasztom az étket, melyet szegény birtokom és csekély kis vagyonom enged. Miután megettem, mim van, visszatérek a vendéglőbe, ahol ott találom a fogadóst, rendszerint a hentes, a molnár és két sütőmester társaságában. Egész nap velük bandázom kártyázgatva és kockázva, ezerszer is civakodásokba és véget nem érő sértegetésekbe keveredve a legtöbbször egyetlen fillér miatt. Sokszor még San Casciano távolságából is lehet hallani a kiabálásunkat...”

A nem túl épületes napközbeni időtöltés mellett azért komolyabb foglalatossága is volt, mert mint más leveleiből vagy 1522-ben kelt végrendeletéből látható, bár birtokai, ingatlanai kisebbek voltak, jó pár volt belőlük, és egymáshoz közel. A végrendelet 16 házat, földet, erdőt és olajültetvényt sorol fel. Fia egyik hozzá intézett leveléből az tűnik ki, hogy elég szép mennyiségű saját boruk és olajuk volt. Mindemellett természetesen állatokat is tartottak. Erre szükség is

volt, mert állása elvesztése után – az óvadéktól függetlenül is – komoly anyagi gondokkal küzdött.⁸ „[...] lassan pénzem véget ér, S nem tudnék soká élni anélkül, hogy a szegénységem miatt meg ne vessenek [...]” – kesereg ugyan-ebben a levélben.

Érdemi és tartalmas tevékenységéhez este érkezett el, amelyet e híres és szép sorokkal ír le.

„Az este beköszöntével hazatérek, és a dolgozószobámba sietek. Az ajtóban levetem sár és mocsok lepte hétköznapi öltözékemet, majd felöltöm királyi és udvari ruhámat, S így, méltón felöltözve lépek az antik nagy elődök antik udvarába, ahol elkölthetem szeretettel vett étüküket, amely egyedül az enyém, és amelyért születtem. Nem szégyellek beszélgetni velük, faggatom őket tetteik okairól; ők pedig emberségből készségesen válaszolnak is nekem. Jó négy órán át nem fog rajtam az unalom, megfedlek minden gondról, nem félek a szegénységtől S nem nyugtalanít a halál: egész valómmal beléjük költözöm. És mert Dante azt mondja, hogy [a] tudás gyümölcsét a megértés csak jól őrizve termi – ezért leírtam mindent, amit e beszélgetésekből magam számára kamatoztathattam, S összeállítottam egy kisebbfajta gyűjteményt *De principatibus* címmel, melyben – amennyire csak tudok – elmélyülök az ilyen témájú elmélkedésekben. Megvizsgálom, mi a fejedelemség, milyen fajtái vannak, hogyan alakulnak ki, hogyan maradnak fenn, és miért enyésznek el. Ha Ön valaha is kedvelte ilyesfajta szeszélyeimet, ez is bizonyára tetszésére lesz, egy fejedelem, különösen egy új fejedelem részéről pedig jó fogadtatásra találhat. Épp ezért a nagyméltóságú Giulianónak ajánlom az irományt.”⁹

Ebből a levélből derül ki, hogy a boldogság és boldogtalanság, az álmodozás és az élet váltakozásában¹⁰ dolgozik egy, az egyeduralkodókról szóló művön, amelynek megszületését épp ezért 1513-ra tesszük. Vettori 1513 karácsonykor kelt válasza is megerősíti ezt. A levél végén világossá teszi, hogy az elszenvedett sérelmeknél sokkal jobban bántja a kényszerű tétlenség, és mindent megpróbál azért, hogy Firenze új uraitól valamilyen megbízást nyerjen el. A reneszánsz ismert dilemmájában a szemlélődő élet és a tevékeny élet (*vita contemplativa* – *vita activa*), illetve az *otium-negotium* modelljei közül egyértelműen az utóbbit választja. Paradox módon viszont a kényszerű szemlélődés nélkül nem születtek volna meg nagy művei, *A fejedelem*, *A beszélgetések Titus Livius első tíz könyvéről* vagy *A háború művészete*, és talán irodalmi munkái, például a *Mandragóra* sem. Megfigyeléseinek és elméleti téziseinek egy része kisebb írásaiban és diplomáciai jelentéseiben

⁸ De Grazia (1989): i. m. 246–248.

⁹ A levél fordítója szó szerint vette át Babits Mihály Dante-fordítását: Dante Alighieri: *Isteni színjáték*. Ford. Babits Mihály. Budapest, Szent István Társulat, 2002. („Tárd föl elmédet, S zárd beléje el mi / ajkamról árad: mert tudás gyümölcsét / a megértés csak jól őrizve termi.”)

¹⁰ Ridolfi (2014): i. m. 261.

is olvasható, de valószínűleg nem született volna meg olyan – töretlenül – nagy hatású mű, mint *A fejedelem*.¹¹

„Aztán meg arra vágnék, hogy ezek a Medici urak végre igénybe vegyék a szolgáltatást, még ha egy kő tovagördítésével kellene is kezdenem; ha aztán mégsem sikerül jóindulatukat megszereznem, csak magamon siránkozhatok. Ha tehát elolvasnák a könyvecskét, láthatnák, hogy a 15 év alatt, melyet a kormányzás művészetének tanulmányozásával töltöttem, nem tétlenkedtem, és nem játszottam, és bizony bárki szívesen venne szolgálatába olyan valakit, aki mások költségén ennyi tapasztalatra szert tett. A hűségem felől senki semmilyen kétséget nem támaszthatna, mert mindig is betartottam a hűség parancsát, S nem most lesz, hogy megtanuljam, miként szegjem meg azt. Aki hűséges és jó volt 43 évig, amilyen idős most én vagyok, annak nem kell természetét megváltoztatnia; az én hűségemnek és jóságomnak pedig a szegénységem a tanúja. Szeretném tehát, hogy írja meg véleményét e dolgokat illetően. Ajánlom magamat. Legyen boldog. 1513. december 10. napján Niccolò Machiavelli Firenzéből.”

Firenzébe és a társasági életbe történő fokozatos visszatérésére még néhány évet várnia kell. Addig azonban megírja két főművét, *A fejedelmet* és a *Beszélgetések* *Titus Livius első tíz könyvéről*.

Sauerland

De – mint tudjuk – nemcsak Machiavelli menedéke volt San Casciano. Több mint 430 év múlva egy másik politikai gondolkodó is – átvitt értelemben – San Cascianóba vonul vissza élete második részére. Carl Schmitt életét ebben a kötetben bemutatni aligha kell. Ami itt érdekes, hogy a Köln közelében fekvő kisvárosban, Plettenbergben született, és ott is halt meg. Ahogy Karácsony András, az ünnepelttel közös barátunk szellemesen írja, „azt hihetnénk, hogy ez az igencsak hosszú életpálya nem lehetett különösen izgalmas, talán Schmitt el sem hagyta Plettenberget, miként Kant Königsberget”.¹²

Carl Schmittet 1945-ben, berlini otthonában először szovjet katonák tartóztatták le, majd szeptember 25-én az amerikaiak, és 1946 októberéig internáló táborban fogva tartották, és kihallgatták. 1947 márciusában az amerikaiak újra letartóztatták, magánzárkában őrizték, és Nürnbergben hallgatták ki.¹³ 1947. május 6-án engedték szabadon a magánzárkából, végül néhány héttel később

¹¹ Határozottan képviseli ezt az álláspontot többek között Bausi. Lásd Francesco Bausi: *Machiavelli*. Roma, Salerno Editrice, 2016. 76.

¹² Karácsony András: Schmitt Weimarban. In Karácsony András: *Mozaikok. Politika – értelmiség – konzervativizmus*. Máriabesnyő, Attraktor, 2014. 93.

¹³ Carl Schmitt: *Antworten in Nürnberg*. Berlin, Duncker & Humblot, 2000.

visszatérhetett Plettenbergbe, szülőhelyére.¹⁴ Az úgynevezett „nácitlanítási” eljárásnak nem volt hajlandó alávetni magát, így egyetemi állást sem kaphatott. Kénytelen volt eladni néhány összegyűjtött festményt, ráadásul 1945 októberében az amerikaiak „ellenségesen lefoglalták” 3000 kötetből álló könyvtárát. Második feleségével, Dutschkával és Anima lányukkal a szülei által 1937-ben épített ház (Brockhauser Weg 10. szám alatt) tetőtérében élt, miközben két nővére, Augusta és Anna Margarete a földszinten lakott. 1972-ben Paselbe költözött, Plettenberg városán kívül, a Steimel 7. szám alatti házba, házvezetőnője, Anny Stand társaságában. Sétái során köveket gyűjtött, amiket a ház körül és a kertben helyezett el. Schmitt Plettenberget „San Cascianójának” tekintette átvitt értelemben, arra a városra hivatkozva, amelyben Machiavelli Firenzéből elmenekülve élt. De Paselben csak magát a házat nevezte „San Cascianónak”.¹⁵ 1956-ban Alexandre Kojève-nek írt levelében utal először Machiavelli San Casciano-beli menedékére.¹⁶

De Carl Schmitt 1982. november 9-én, a Fulco Lanchester olasz professzornak adott interjúbán elárulta, hogy nemcsak Machiavelli tiszteletére nevezte el így házat, hanem azért is, mert San Casciano a tanítványaik által megölt tanítók védőszentje. Ez az interjú adja a címet – *Egy jogász önmaga előtt* – Carl Schmitt írásai gyűjteményének, amelyet Giorgio Agamben szerkesztett.¹⁷

Szent Cassianus 9. századi legendája szerint az észak-itáliai Forum Corneli (ma Imola) városkában a gyorsírás tanítója volt. A Diocletianus-féle üldözés alatt felfedezték, hogy keresztény, és mert megtagadta a bálványáldozatot, halálra ítélték. Tanítványainak kellett íróvesszőikkel halálra szurkálniuk 303. augusztus 13-án. A vértanúval való analógia egyébként Schmitt levelezésében 1974-ben bukkan fel először.¹⁸ Schmitt is úgy érezte, hogy némely tanítványa elárulta őt, bár csak egyet nevezett meg közülük az interjúbán. Idézzük:

„Lanchaster: Professzor úr, beszéljünk most a tanítványairól.

Schmitt: Tudja, miért hívják ezt a házat San Cascianónak?

Lanchaster: Elsőre azt mondanám, hogy utalás a Firenze közeli vidéki házra, ahová Machiavelli visszavonult műveit megírni.

Schmitt: Igen, ez az exoterikus (közérthető) magyarázat. Azért említettem, mert exoterikus szemszögből Machiavellire utalok, a helyre, ahol leveleit írta. Azonban

¹⁴ Christian Linder: Carl Schmitt in Plettenberg. In Jens Meierhenrich – Oliver Simons (szerk.): *The Oxford handbook of Carl Schmitt*. Oxford, Oxford University Press, 2017. 149.

¹⁵ Linder (2017): i. m. 160.

¹⁶ Lásd Carlo Galli: *Janus's gaze. Essays on Carl Schmitt*. Durham (US-NC) – London, Duke University Press, 2015. 120.

¹⁷ Carl Schmitt: *Un giurista davanti a se stesso. Saggi e interviste*. Vicenza, Neri Pozza, 2005. 151–183.

¹⁸ Galli (2015): i. m. 120.

az ezoterikus (rejtett) értelemben arra a szentre utalok, akinek augusztus 13-án van az ünnepe. Szent Cassianus a tanítványaik által meggyilkolt tanárok védőszentje. Így döftek le engem is a tanítványaim.

Lanchaster: Nagyon kifejező és szellemes. Például Otto Kirchheimerre utal?

Schmitt: Igen, igen, ő is rossz volt, de mennyire! Gonosz, ellenséges és buta...¹⁹

Említik még Waldemar Gurian nevét, aki a bonni egyetemen volt Schmitt tanítványa, de már ott sem értett egyet professzora nézeteivel a politikai teológiáról.²⁰ A zsidó származású, elkötelezett katolikus Gurian 1934-ben Svájcba, majd 1937-ben az Egyesült Államokba emigrált, az University of Notre Dame professzora lett, és ott alapította meg a *The Review of Politics* folyóiratot. Schmittet azzal vádolta, hogy eladta magát a náci rendszernek.²¹

Természetesen nemcsak San Casciano köti össze a két, majd fél évezred távlatában élt gondolkodót. Machiavelli politikai gondolkodása jelentősen hatott a 20. századi német politikaelméletre, és Carl Schmittre is. Elég a kor német eszméletének olyan szereplőire gondolni, mint Friedrich Meinecke, Max Horkheimer, Hans Freyer, Gerhard Ritter vagy a svájci René König.

Schmitt esetében ez a hatás – a téma legelmélyültebb kutatója, Carlo Galli szerint – legalábbis hullámmzó volt. Schmitt munkásságának egyes korszakaiiban másként viszonyult Machiavellihez, de sosem játszott nála olyan központi szerepet, mint Hobbes vagy az egyébként jóval kevésbé ismert Donoso Cortés. Schmitt utalásaiban Machiavelli műveinek, elsősorban *A fejedelemben* hagyományos olvasatát használta, de eszméletörténeti aktualizáló módszerének megfelelően, 20. századi problémákra alkalmazva.²²

1914. június 26-ai naplóbejegyzésében szerepel az a gondolat, amelyhez később is többször visszatér, és amely így emberképének egyik alapvetése lesz: „Semmi sem érthetőbb és rokonszenvesebb számomra, mint Machiavelli véleménye: ha az emberek mind jók lennének, gonoszság lenne hazudni és becsapni őket. Ha azonban az egész egy gyűlevész csőcselék, butaság lenne nemesnek és nagylelkűnek lenni.”²³ A gondolat több helyen szerepel Machiavellinél, a legismertebb talán *A fejedelemben* XVIII. fejezetének gondolatmenete: „A bölcs uralkodó tehát ne legyen szótartó, ha ez a magatartás kárára válik, S ha az okok, melyek miatt ígéretet tett, megszűntek. Ha az emberek jók lennének, ez az elv kárt okozna; de mert gonosz indulatúak, nem tartanak meg adott szavukat veled

¹⁹ Schmitt (2005): i. m. 178.

²⁰ Lásd erről Theresa Cooney: Merely political: Waldemar Gurian and Carl Schmitt's early political-theological divide. In Allen C. Speight – Michael Zank (szerk.): *Politics, religion and political theology*. Dordrecht (NL), Springer, 2017. 177–193.

²¹ Galli (2015): i. m. 120.

²² Galli (2015): i. m. 63.

²³ Carl Schmitt: *Tagebücher: Oktober 1912 bis Februar 1915*. Berlin, Akademie, 2003. 163.

szemben; így hát neked sem kell megtartanod velük szemben.”²⁴ Machiavelli szerint az ember általában rossz, sőt megromlott, ami a bűnbeesés szekularizált, de homályos párhuzama.²⁵

1927-ben, Machiavelli halálának 400. évfordulóján Schmitt a *Kölnische Volkszeitung*-ban publikált egy cikket, amelyben áttekintette a firenzei számára érdekes gondolatait.²⁶ Ebben keresi annak a paradoxonnak a magyarázatát, hogy miből ered Machiavelli minden politikai író felülmúló híre, mikor nem volt se jelentős politikus, se nagy gondolkodó, politikai választásai mindig hibásak voltak, írásaiban nem volt se mélység, se elegancia, se politikai vagy filozófiai újdonság. Amit Machiavelliben legjobban értéktelt, hogy megértette és megragadta a „politikai” legyőzhetetlen erejét, politikailag értelmezte a Politikait. Ezzel Schmitt feltehetően előképet keresett ahhoz a központi teóriájához, amit *A politikai fogalma* című munkájában fejtett ki.²⁷ Nagyságának titka pedig az, hogy nem volt „machiavellista”, vagyis politikai megfigyeléseit nem öltöztette képmutató módon eszmények álruhájába, így azzal nem lehetett visszaélni. A cikk fiatalkori naplóbejegyzéséhez hasonlóan azzal ér véget, hogy „eszméim károsak lennének, ha az emberek jók volnának, de nem azok”.

Schmitt kettős analógiájától függetlenül a két belső száműzetés körülményei és tartalma eltérő volt. Machiavelli mindenáron szeretett volna a gyakorlati politikában működni, számára a kényszerű tétlenség büntetés volt, ami nemcsak a tevékeny élettől fosztotta meg, hanem anyagilag is nehéz helyzetbe hozta és megszégyenítette. Ezért mindent meg is tett, hogy visszatérhessen politikai hivatalába.

Schmitt ezzel szemben nem volt hajlandó részt venni abban az eljárásban, amely révén mentesülhetett volna az alkalmazási tilalom (*Berufsverbot*) alól, az egyetemről való eltávolítása pedig saját szavai szerint mély sebet ejtett rajta. Sokkal inkább tartotta őt száműzetésben intellektuális elégedetlensége és provokációra való hajlama.

Julien Freund, Carl Schmitt halálakor írt nekrológja végén így kapcsolta össze Machiavellit és Schmittet:

²⁴ Niccolò Machiavelli: *A Fejedelem*. Ford. Lutter Éva. In *Művei. I. kötet*. Budapest, Európa, 1978. 18.

²⁵ Paczolay Péter: *Államelmélet. Machiavelli és az államfogalom születése*. Budapest, Korona, 1998. 94.

²⁶ Carl Schmitt: Machiavelli. In Günter Maschke (szerk.): *Staat, Grossraum, Nomos: Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Berlin, Duncker & Humblot, 1995. 102–105.

²⁷ Carl Schmitt: *A politikai fogalma. Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*. Vál., ford., szerk. Cs. Kiss Lajos. Budapest, Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, 2002.

„Milyen helyet foglal el [Schmitt] a gondolkodás történetében? Ha figyelmen kívül hagyjuk azokat az írókat, akik tudnak alkalmazkodni a napi ízléshez, a többiek két típusba sorolhatjuk. Az elsőbe tartoznak azok a szerzők, akik kellemetlenek anélkül, hogy ijesztőek lennének. Nekik, annak ellenére, hogy többé-kevésbé hosszú ideig nem hajlandók meghallgatni őket, R. Aronhoz hasonlóan hosszú távon sikerül megtörniük az ellenállást. Ezek általában olyan szerzők, akik más választ adnak, mint amit egy adott időszakban szívesen hallunk. Aztán vannak olyanok, mint Machiavelli, akik zavaró, sőt ijesztő kérdéseket tesznek fel, így mind a válasz, mind a kérdés nyugtalanságot, sőt aggodalmat kelt. Átkozott írókká válnak, vagy legalábbis megpróbálják kiközösíteni őket, mert szeretnék elűzni a gondolataikat. C. Schmitt ez utóbbi kategóriába tartozik. Tisztában volt vele. Nem a Paselben lakott háznak adta-e a San Casciano nevet, annak a helynek az emlékére, ahová Machiavellit száműzték, és ahol A fejedelmet és a Discorsit írta? Ez a típusú szerző nemcsak életében kínos, hanem a továbbiakban is az eszmetörténet zavaró tényezője marad.”²⁸

²⁸ Julien Freund: Mon ami Carl Schmitt. *Éléments*, (1985), 54–55.

Felhasznált irodalom

- Bausi, Francesco: *Machiavelli*. Roma, Salerno Editrice, 2016.
- Cooney, Theresa: Merely political: Waldemar Gurian and Carl Schmitt's early political-theological divide. In C. Allen Speight – Michael Zank (szerk.): *Politics, religion and political theology*. Dordrecht (NL), Springer, 2017. 177–193. Online: https://doi.org/10.1007/978-94-024-1082-2_12
- Dante Alighieri: *Isteni színjáték*. Ford. Babits Mihály. Budapest. Szent István Társulat, 2002.
- De Grazia, Sebastian: *Machiavelli in Hell*. Princeton (US-NJ), Princeton University Press, 1989.
- Freund, Julien: Mon ami Carl Schmitt. *Éléments*, (1985), 54–55.
- Galli, Carlo: *Janus's gaze. Essays on Carl Schmitt*. Durham (US-NC) – London, Duke University Press, 2015. Online: <https://doi.org/10.1515/9780822374855>
- Karácsony András: Schmitt Weimarban. In Karácsony András: *Mozaikok. Politika – értelmiség – konzervativizmus*. Máriabesnyő, Attraktor, 2014. 93–103.
- Linder, Christian: Carl Schmitt in Plettenberg. In Jens Meierhenrich – Oliver Simons (szerk.): *The Oxford handbook of Carl Schmitt*. Oxford, Oxford University Press, 2017. 147–167.
- Machiavelli, Niccolò: A fejedelem. Ford. Lutter Éva. In *Művei. I. kötet*. Budapest, Európa, 1978. 5–86.
- Machiavelli, Niccolò: Niccolò Machiavelli levele Francesco Vettorinak. Firenze, 1513. december 10. Ford. Sztupkai Benjámin. *Különbség*, 12. (2012), 1. 35–39. Online: <https://doi.org/10.14232/kulonbseg.2012.12.1.111>
- Paczolay Péter: *Államelmélet. Machiavelli és az államfogalom születése*. Budapest, Korona, 1998.
- Paczolay Péter: Machiavelli és Róma. In Juhász Krisztina (szerk.): *Az első 25 év. A szegedi Politológiai Tanszék jubileumi kötete*. Szeged, Iurispetus, 2018. 193–202.
- Prezzolini, Giuseppe: *Vita di Niccolò Machiavelli fiorentino*. Milano, Mondadori, 1927.
- Ridolfi, Roberto: *Vita di Niccolò Machiavelli*. Roma, Castelvécchi, 2014 [1953].
- Schmitt, Carl: Machiavelli. *Kölnische Volkszeitung*, 1927. június 21.
- Schmitt, Carl: Machiavelli. In Günter Maschke (szerk.): *Staat, Grossraum, Nomos: Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Berlin, Duncker & Humblot, 1995. 102–105.
- Schmitt, Carl: *Antworten in Nürnberg*. Berlin, Duncker & Humblot, 2000.
- Schmitt, Carl: *A politikai fogalma. Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*. Vál., ford., szerk. Cs. Kiss Lajos. Budapest, Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, 2002.
- Schmitt, Carl: *Tagebücher: Oktober 1912 bis Februar 1915*. Berlin, Akademie, 2003.
- Schmitt, Carl: *Un giurista davanti a se stesso. Saggi e interviste*. Vicenza, Neri Pozza, 2005.